

הסיכום והניתוח ממערכי השיעור לפרק שירת המאה ה-20

כתב וערך המורה: אלי פרה.

משלשה או ארבעה בחדר / יהודה עמיחי

משלשה או ארבעה בחדר

תמיד אהד עומד ליד החלון.

מכרז לראות את העול בין קוצים

ואת השרפות בגבעה.

וכיזד אנשים שיצאו שלמים

מחזרים בערב כמטבעות עודף לביהם.

משלשה או ארבעה בחדר

תמיד אהד עומד ליד החלון.

שערו האפל מעל למחשבותיו.

מאחוריו המלים.

ולפניו הקולות הנודדים בלי תרמיל,

לקבות בלי צידה, נבואות בלי מים

ואבנים גדולות שהושבו

ונשארו סגורים כמכתבים שאין

להם פתוחת ואין מקבל.

הרבה התעסקו בניסיון להסביר את מהותה של כותרת השיר; מי הם אותם ארבעה או שלושה בחדר. הולכים כמובן ליהדות, למקורות התרבות שלנו, אולי משם שאב עמיחי את כותרתו לשירו? ובכן מכל המקורות אני בוחר להתרכז בשניים.

א. ההגדה של פסח; על ארבעה בניס דברה תורה: אחד חכם, אחד רשע, אחד תם ואחד שאינו לשאול. מכל הארבעה, אנו מתרכזים באחד – בחכם. זה שידוע לשאול את השאלות הנכונות ומקבל את התשובות בהתאם לראייתו הנכונה על "העבודה הזאת לנו". הוא האחד שענינו מרחיקות-ראות ש"שערו האפל מעל למחשבותיו. מאחוריו המלים." הוא זה שרואה את העול בין קוצים, ומה שחשוב יותר רואה למרחוק את השרפות בגבעה. כלומר רק אותו אחד שיש בו אותה נשמה יתרה יכול להיגאל ולגאול את העולם בגלל שהוא מצליח לעמוד על סף החלון ולראות מעבר לשכמו; את האמת, או את המציאות אם תרצו. הוא זה שרואה איך אנשים נכנסים למקום מסוים ויוצאים ממנו הפוכים ממה שנכנסו. כלומר הם נכנסו שלמים ויוצאים כמטבעות עודף; מדוללים, שבורים, או שהתרוקנה מסכת-יומם והם פחות יהירים ופחות דבקים בהשקפת עולמם ועומדים על עקרונותיהם.

באמירות אלו יהודה עמיחי פורש לפנינו מרחב ענק של פרשנויות ואפשרויות. זה היופי בשירה בכלל ובשירתו של עמיחי בפרט. מטבעות הלשון המפתיעים והלא שגרתיים בשיר מאלצים אותנו, מכל קורא, לבחור את הפרוש המתאים לו לתאם בין מילות השיר המטפוריים לניסיונו בחיים.

ניסיון החיים של כל אחד מאיתנו יתאים לסיטואציה המתוארת בשיר; איך קורה שתמיד יש אותו אחד שמצליח לראות מה שאחרים לא ראו עד כה. ולא משנה באיזה תחום או באיזו מצב. הראייה למרחוק היא שנותנת פרספקטיבה נכונה ואבחנה טובה יותר של המציאות. ניתוח המצב לאשורו היא יכולת של יחידים. של זה **שעומד ליד החלון**. בכל דור ודור יש תמיד אותו אחד. לכן במספר ארבעה או שלושה אינו מעלה או מוריד. ייתכן והמשורר חיבר בין ארבעת הבנים מההגדה, או סתם תיאור של מצב של חיים משותפים בחדר של פנימייה, של קיבוץ, או של אכסניית-נוער. המוטו הוא שיש תמיד אחד שמצליח לראות למרחוק.

ב. ארבעה שנכנסו לפרד"ס ויצאו ממנו כאשר כל אחד מהם יוצא ממנו עם אחרות מכניסתו. הפרד"ס הוא אותו גן קסום בו ניתן לפרש את התורה. פשט, רמז, דרש, סוד. או נכון יותר זוהי תורת הקבלה והסוד שרק מעטים מצליחים להיכנס אליה, להבין את מכמניה ולצאת ממנה בשלום... כי על פי המדרש ארבעה נכנסו לפרד"ס ורק אחד יצא ממנה שלם: רבי שמעון בן זומא, רבי שמעון בן עזאי, אלישע בן אבויה (האחר) ורבי עקיבא. בו זמא נשתבשה דעתו. בן עזאי הציץ ומת. אלישע בן אבויה קיצץ בנטיעות, כלומר כפר ביסודות היהדות והתפקר. רק רבי עקיבא נכנס לפרד"ס ויצא בשלום.

עכשיו נצטרך ליצור את הזיקה בין המדרש למילות השיר. והפעם במבט אל החלק השני, הבית השני בשיר. כי רק אחד מהארבעה בחדר, או אם תרצו, אחד מבין הארבעה שנכנסו לפרד"ס, זה שעומד ליד החלון, הוא זה ששערו אָפֵל מעל לַמְחֻשְׁבוֹתָיו. הוא שרואה את הנסתרות ואת "האפלה" שבמציאות. את השקר המשתלט, או את התפל והטפל בתיאור המצב לאשורו. הוא מדבר פחות כי הוא רואה מעבר למילים. הוא הנביא בעירו שיודע ומבין כי הרבה אנשים הטוענים שיש באמתחתם את האמת ואת הרעיונות או העקרונות הנכונים, הוא זה שיודע ומבין שהם "הקולות הנוֹדְדִים בְּלִי תְרָמִיל", תרמילם ריק כמו מיליהם והם קולות נודדים. היום פה ומחר שם וישנו דעתם בהתאם לצרכים ולא על פי האמת. ויפנו למקום אחר למכור את מרכולתם המזויפת. הם לְבָבוֹת בְּלִי צִיָּה. כלומר ריקנות בליבם, ומה שהם מכריזים כי יש בהם, אין להאמין לדבריהם, כמו נביאי השקר. ואכן המשורר יהודה עמיחי ממשיך את האנלוגיה ואומר מפורשות: הם ודבריהם כמו "נְבוֹאוֹת בְּלִי מַיִם". יש לשים לב לצרוף הלשוני המפתיע הזה: "נְבוֹאוֹת בְּלִי מַיִם" כל פרשנות והסבר טובים לתאר את המטפורה הזאת. בלי מים – בלי חיים, בלי אמת, או חסרי ביסוס והוכחה. ללא חיות ונשגבות בראיית העיקר מול הטפל. וכן הלאה וכולי וכיוצא בזה.

כנ"ל הדימוי והתמונה הציורית בסוף השיר: "וְאַבְנֵי גְדוֹלוֹת שֶׁהוֹשְׁבוּ וְנִשְׁאַרוּ סְגוּרִים פְּמִכְתָּבִים שְׁאֵין לָהֶם פְּתוּחָת וְאֵין מְקַבֵּל". אם נלך על פי הדרך שעשינו באנלוגיה לאותם ארבעה שנכנסו לפרד"ס, אז רבי עקיבא ושכמותו, כמו זה שעומד ליד החלון בשירו של יהודה עמיחי, מצליחים להבחין בריקנותם של "נביאי השקר" המופיעים חדשים לבקרים בכל דור ודור, כאשר הדור במבוכה והעם על סף השבר. אותו אחד מארבעה רואה בהם ובדבריהם "אבנים גדולות" אבל הם סגורים. אין אחד שמקבל אותם כי אין להם כתובת. מילים גדולות אך נבובות וחלולות. האמת, העיקר ולא הטפל הם שמצליחים להיכנס ללבבות. להם יש כתובת ולכן יש מי שיקבל אותם. אבל אלו צידם ריק, הם קולות נודדים, ונבואותיהם בלי מים.